

Et quibus ipsa modis tractetur blanda voluptas,
 Id quoque permagni refert: nam more ferarum,
 Quadrupedumque magis ritu, plerumque putantur
 Concipere uxores, quia sic loca sumere possunt
 Pectoribus positis, sublatis semina lumbis.
 Nec molles opu' sunt motus uxoribus hilum.
 Nam mulier prohibet se concipere, atque repugnat,
 Clunibus ipsa viri Venerem si læta retractet:
 Atque exossato ciet omni pectore fluctus.
 Eicit enim fulci recta regione, viaque
 Vomerem, atque locis avertit seminis ictum.
 Idque sua causa consuerunt scorta moveri,
 Ne complerentur crebro, gravidæque jacerent,
 Et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset:
 Conjugibus quod nil nostris opus esse videtur.

Nec divinitus est interdum, Venerisque sagittis
 Deteriore fit ut forma muliercula ametur.
 Nam facit ipsa suis interdum foemina factis,
 Morigerisque modis, et mundo corpori' cultu,
 Ut facile insuescat secum vir degere vitam.

Quod supereft, consuetudo concinnat amorem.
 Nam leviter quamvis, quod crebro tunditur iictu,
 Vincitur in longo spatio tamen, atque labascit.
 Nonne vides, etiam guttas in saxa cadenteis
 Humoris longo in spatio pertundere saxa?

T I T I LUGRETII GARI D E R E R U M N A T U R A .

L I B E R V .

QUIS potis est dignum pollenti pectore carmen
 Condere, pro rerum majestate, hisque repertis?
 Quisve valet verbis tantum, qui fundere laudes
 Pro meritis ejus possit, qui talia nobis
 Pectore parta suo, quæstaque præmia liquit?
 Nemo, ut opinor, erit mortali corpore cretus.
 Nam si, ut ipsa petit majestas cognita rerum,
 Dicendum'ft: deus ille fuit, deus, inlcute Memmi,
 Qui princeps vitæ rationem invenit eam, quæ
 Nunc appellatur sapientia; quique per artem
 Fluctibus e tantis vitam, tantisque tenebris,
 In tam tranquillo, et tam clara luce locavit.

Confer enim divina aliorum antiqua reperta.
 Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
 Vitigeni laticem mortalibus instituisse;
 Cum tamen his posset fine rebus vita manere:

Ut fama'st aliquas etiam nunc vivere genteis.
At bene non poterat sine puro pectore vivi.
Quo magis hic merito nobis deus esse videtur;
Ex quo nunc etiam per magnas didita genteis
Dulcia permulcent animos solatia vitae.

Herculis antistare autem si facta putabis,
Longius a vera multo ratione ferere.

Quid Nemeæus enim nobis nunc magnus hiatus

Ille leonis obesset, et horrens Arcadius sus?

Denique quid Cretæ taurus, Lernæaque pestis

Hydra venenatis posset vallata colubris?

Quidve tripectora tergemini vis Geryonai?

Et Diomedis equi spirantes naribus ignem,

Thracen, Bistoniasque plagas, atque Ifmara propter;

Tantopere officerent nobis? uncisque timendæ

Unguibus Arcadiæ volucres Stymphala colentes?

Aureaque Hesperidum servans fulgentia mala

Asper, acerba tuens, immani corpore serpens,

Arboris amplexus stirpem? quid denique obesset,

Propter Atlantæum littus, pelageque severa,

Quo neque noster adit quisquam, neque Barbarus audet?

Cætera de genere hoc quæ sunt portenta perempta,

Si non victa forent, quid tandem viva nocerent?

Nil, ut opinor: ita ad fatiatem terra ferarum

Nunc etiam scatit, et trepido terrore repleta'st

Per nemora ac monteis magnos, sylvasque profundas:

Quæ loca vitandi plerumque est nostra potestas.

At

At nisi purgatum'st pectus, quæ proelia nobis,

Atque pericula tunc ingratis insinuandum?

Quantæ conscindunt hominem cuppedinis acres

Sollicitum curæ? quantique perinde timores?

Quidve superbia, spurcites, petulantia, quantas

Efficiunt cladeis? quid luxus, desidiesque?

Hæc igitur qui cuncta subegerit, ex animoque

Expulerit dictis, non armis; nonne decebit,

Hunc hominem numero divum dignarier esse?

Cum bene præsertim multa, ac divinitus ipsis

Immortalib' de divis dare dicta fuerit,

Atque omnem rerum naturam pandere dictis.

Quoius ego ingressus vestigia, nunc rationes

Persequor, ac doceo dictis, quo quæque creatura

Fœdere fint, in eo quam fit durare necessum:

Nec validas ævi valeant rescindere leges.

Quo genere in primis animi natura reperta'st,

Nativo primum consistere corpore creta,

Nec posse incolumis magnum durare per ævum:

Sed simulacra solere in somnis fallere mentem;

Cernere cum videamur eum, quem vita reliquit.

Quod supereft, nunc me huc rationis detulit ordo,

Ut mihi, mortali consistere corpore mundum,

Nativumque simul, ratio reddunda fit, esse:

Et quibus ille modis congressus materiai

Fundarit terram, cœlum, mare, sidera, solem,

Lunaique globum; tum quæ tellure animantes

Z 2

Exstiterint,

Exstiterint, et quæ nullo fint tempore natæ.
 Quove modo genus humanum variante loquela
 Cœperit inter se vesci per nomina rerum:
 Et quibus ille modis divum metus insinuarit
 Pectora, terrarum qui in orbi sancta tuetur
 Fana, lacus, lucos, aras, simulacraque divum.

Præterea, solis cursus, lunæque meatus
 Expediam, qua vi flectat natura gubernans:
 Ne forte hic inter cœlum, terramque reamur
 Libera sponte sua cursus lustrare perenneis,
 Morigera ad fruges augendas, atque animanteis:
 Neve aliqua divum volvi ratione putemus.
 Nam, bene qui didicere deos securum agere ævum,
 Si tamen interea mirantur qua ratione
 Quæque geri possint, præsertim rebus in illis,
 Quæ supera caput ætheriis cernuntur in oris;
 Rursus in antiquas referuntur relligiones,
 Et dominos acreis adsciscunt, omnia posse
 Quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
 Quid nequeat; finita potestas denique quoique
 Quanam sit ratione, atque alte terminus hærens.

Quod supereft, ne te in promissis plura moremur,
 Principio, maria ac terras, cœlumque tuere:
 Horum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,
 Treis species tam dissimileis, tria talia texta,
 Una dies dabit exitio; multosq[ue] per annos
 Sustentata ruet moles et machina mundi.

Nec

Nec me animi fallit, quam res nova, miraque menti,
 Accidat, exitium cœli terræque futurum,
 Et quam difficile id mihi fit pervincere dictis:
 Ut fit, ubi insolitam rem ad portes auribus ante,
 Nec tamen hanc possis oculorum subdere visu,
 Nec jacere indu manus, via qua munita fidei
 Proxima fert humanum in pectus, templaque mentis.
 Sed tamen effabor: dictis dabit ipsa fidem res
 Forfitan, et graviter terrarum motibus orbis
 Omnia conquassari in parvo tempore cernes:
 Quod procul a nobis flectat fortuna gubernas;
 Et ratio potius, quam res persuadeat ipsa,
 Succidere horrifono posse omnia victa fragore.

Qua prius aggrediar quam de re fundere fata
 Sanctius, et multo certa ratione magis quam
 Pythia, quæ tripode e Phœbi, lauroque profatur.
 Multa tibi expediam doctis solatia dictis;
 Relligione refrænatus ne forte rearis,
 Terras, et solem, cœlum, mare, sidera, lunam,
 Corpore divino debere æterna manere;
 Proptereaque putas ritu par esse Gigantum,
 Pendere eos poenas immani pro scelere omneis,
 Qui ratione sua disturbent moenia mundi,
 Præclarumque velint cœli restinguere solem,
 Immortalia mortali sermone notantes.
 Quæ procul usque adeo divino ab numine distent,
 Inque deum numero sic sunt indigna videri,

Notitiam

Notitiam potius præbere ut posse potentur,
 Quid sit vitali motu, sensuque remotum.
 Quippe etenim non est cum quovis corpore ut esse
 Posse animi natura putetur, consiliumque.
 Sicut in æthere non arbor, nec in aequore salvo
 Nubes esse queunt, neque pisces vivere in arvis,
 Nec crux in lignis, nec saxis succus inesse :
 Certum, ac dispositum'ft, ubi quicquid crescat, et insit.
 Sic animi natura nequit sine corpore oriri
 Sola, neque a nervis, et sanguine longiter esse.
 Hoc si posset enim, multo prius ipsa animi vis
 In capite, aut humeris, aut imis calcibus esse
 Posset, et innasci quavis in parte soleret :
 Tandem in eodem homine, atque in eodem vase maneret.
 Quod quoniam nostro quoque constat corpore certum,
 Dispositumque videtur, ubi esse, et crescere possit
 Seorsum anima, atque animus : tanto magis inficiandum,
 Totum posse extra corpus, formamque animalem
 Putribus in glebis terrarum, aut foliis in igni,
 Aut in aqua durare, aut altis ætheris oris.
 Haud igitur constant divino prædicta sensu,
 Quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata.

Illud item non est ut possis credere, sedes
 Esse Deum sanctas in mundi partibus ullis.
 Tenuis enim natura Deum, longeque remota
 Sensibus a nostris, animi vix mente videtur.
 Quæ quoniam manuum tactum suffugit, et ictum,

Tactile

Tactile nil nobis quod fit, contingere debet.
 Tangere enim non quit, quod tangi non licet ipsum.
 Quare etiam sedes quoque nostris sedibus esse
 Dissimiles debent, tenues de corpore eorum.
 Quæ tibi posterius largo sermone probabo.
 Dicere porro, hominum causa voluisse parare
 Praeclarum mundi naturam, proptereaque
 Id laudabile opus divum laudare decere,
 Æternumque putare, atque immortale futurum,
 Nec fas esse, Deum quod fit ratione vetusta
 Gentibus humanis fundatum perpetuo ævo,
 Sollicitare suis ullum de sedibus unquam,
 Nec verbis vexare, et ab imo evertere summam :
 Cætera de genere hoc adfingere, et addere, Memmi,
 Desipere'ft. Quid enim immortalibus atque beatis
 Gratia nostra queat largirier emolumenti,
 Ut nostra quicquam causa gerere adgrediantur?
 Quidve novi potuit tanto post ante quietos
 Inlicere, ut cuperent vitam mutare priorem?
 Nam gaudere novis rebus debere videtur,
 Cui veteres obsunt; sed, cui nil accidit ægri
 Tempore in anteacto, cum pulchre degeret ævum,
 Quid potuit novitatis amorem accendere tali?
 An, credo, in tenebris vita, ac mœrore jacebat,
 Donec diluxit rerum genitalis origo?
 Quidve mali fuerat nobis non esse creatis?
 Natus enim debet, quicunque'ft, velle manere

In

In vita, donec retinebit blanda voluptas.

Qui nunquam vero vitae gustavit amorem,

Nec fuit in numero, quid obest non esse creatum?

Exemplum porro gignundis rebus, et ipsa
Notities hominum, divis unde insita primum?
Quid vellent facere ut scirent, animoque viderent?
Quove modo'st unquam vis cognita principiorum,
Quidnam inter se se permutato ordine possent,
Si non ipsa dedit specimen natura creandi?
Namque ita multa modis multis primordia rerum
Ex infinito jam tempore percita plagis,
Ponderibusque suis confuerunt concita ferri,
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
Quæcunque inter se possint congressa creare,
Ut non sit mirum si in taleis disposituras
Deciderunt quoque, et in taleis venere meatus,
Qualibus hæc rerum genitur nunc summa novando.

Quod si jam rerum ignorem primordia quæ fint,
Hoc tamen ex ipfis cœli rationibus aufim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus esse paratam
Naturam rerum, tanta stat prædicta culpa.

Principio, quantum cœli tegit impetus ingens,
Inde avidam partem monteis, silvæque ferarum
Possedere, tenent rupes, vastæque paludes,
Et mare, quod late terrarum distinet oras.
Inde duas porro prope parteis fervidus ardor,

Affiduusque

Affiduusque geli casus mortalibus aufert.

Quod supereft arvi, tamen id natura sua vi

Sentibus obducat, ni vis humana refistat,

Vitai causa valido consueta bidenti

Ingemere, et terram pressis proscindere aratri.

Si non fœcundas vertentes vomere glebas,

Terraque solum subigentes cimus ad ortus;

Sponte sua nequeant liquidas existere in auras.

Et tamen interdum magno quæsita labore,

Cum jam per terras frondent, atque omnia florent;

Aut nimiis torret fervoribus ætherius sol,

Aut subiti perimunt imbræ, gelidæque pruinæ,

Flabraqæ ventorum violento turbine vexant.

Præterea genus horriferum natura ferarum,

Humanæ genti infestum, terraque marique,

Cur alit, atque auget? cur anni tempora morbos

Apportant? quare mors immatura vagatur?

Tum porro puer, ut sævis projectus ab undis

Navita, nudus humili jacet, infans, indigus omni

Vitali auxilio, cum primum in luminis oras

Nixibus ex alvo matris natura profudit;

Vagituque locum lugubri complet, ut æquum'st,

Cui tantum in vita restet transire malorum.

At variæ crescunt pecudes, armenta, feræque:

Nec crepitacula eis opu' sunt, nec cuiquam adhibenda'st

Almæ nutricis blanda atque infracta loquela:

Nec varias quærunt vesteis pro tempore cœli.

A a

Denique

Denique non armis opus est, non mœnibus altis,
Quies sua tutentur, quando omnibus omnia large
Tellus ipsa parit, naturaque dædala rerum.

Principio, quoniam terrai corpus, et humor,
Aurarumque leves animæ, calidique vaporess,
E quibus hæc rerum confistere summa videtur,
Omnia nativo ac mortali corpore constant;
Debet tota eadem mundi natura putari.
Quippe etenim quorum parteis, et membra videmus
Corpore nativo et mortalibus esse figuris;
Hæc eadem ferme mortalia cernimus esse,
Et nativa simul. Quapropter maxima mundi
Cum videam membra, ac parteis consumta regnii;
Scire licet, cœli quoque idem terræque fuisse
Principiale aliquod tempus, clademque futuram.

Illud in his rebus ne me arripuisse rearis,
Memmi, quod terram, atque ignem mortalia sumpsi
Esse; neque humorem dubitavi, aurafisque perire;
Atque eadem gigni, rufusque augescere dixi.

Principio, pars terrai nonnulla perusta
Solibus assiduis, multa pulsata pedum vi,
Pulveris exhalat nebulam, nubeisque volanteis,
Quas validi toto dispergunt aere venti:
Pars etiam glebarum ad diluviem revocatur
Imbris, et ripas radentia flumina rodunt.
Præterea, pro parte sua quodcunque alid auget,
Roditur: et quoniam dubio procul esse videtur

Omni-

Omniparens, eadem rerum commune sepulcrum;
Ergo terra tibi limatur, et aucta recrescit.

Quod supereft, humore novo mare, flumina, fonteis
Semper abundare, et latices manare perenneis,
Nil opus est verbis, magnus decursus aquarum
Undique declarat: sed primum quicquid aquai
Tollitur, in summaque fit, ut nihil humor abundet;
Partim quod validi verrentes æquora venti
Deminuunt, radiisque retexens ætherius sol;
Partim quod subter per terras diditur omneis.
Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, et ad caput amnibus omnis
Convenit; inde super terras fluit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.

Aera nunc igitur dicam, qui corpore toto
Innumerabiliter privas mutatur in horas.
Semper enim quodcunque fluit de rebus, id omne
Aeris in magnum fertur mare: qui nisi contra
Corpora retribuat rebus, recreetque fluenteis,
Omnia jam resoluta forent, et in aera versa.
Haud igitur cessat gigni de rebus, et in res
Recidere assidue, quoniam fluere omnia constat.

Largus item liquidi fons luminis, ætherius sol
Inrigat assidue cœlum candore recenti,
Suppeditatque novo confestim lumine lumen.
Nam primum quicquid fulgoris disperit ejus,
Quocunque accidit: id licet hinc cognoscere possis,

A a 2

Quod

Quod simul ac primum nubes succedere soli
Cœpere, et radios inter quasi rumpere lucis,
Extemplo inferior pars horum disperit omnis,
Terraque inumbratur, qua nimbi cunque feruntur;
Ut noscas splendore novo res semper egere,
Et primum jactum fulgoris quemque perire,
Nec ratione alia res posse in sole videri,
Perpetuo ni suppeditet lucis caput ipsum.

Quin etiam nocturna tibi, terrestria quæ sunt,
Lumina, pendentes lychni, claræque coruscis
Fulguribus pingues multa caligine tedæ,
Consimili properant ratione, ardore ministro,
Suppeditare novum lumen, tremere ignibus instant;
Instant, nec loca lux inter quasi erupta relinquit:
Usque adeo properanter ab omnibus ignibus ejus
Exitium celeri toleratur origine flammæ.
Sic igitur, solem, lunam, stellasque putandum
Ex alio atque alio lucem jactare subortu,
Et primum quicquid flammai perdere semper;
Inviolabilia hæc ne credas forte vigere.

Denique non lapides quoque vinci cernis ab ævo?
Non altas turreis ruere, et putrefondere faxa?
Non delubra deum, simulacraque fessa fatisci?
Nec sanctum numen fati protollere fineis
Posse? neque adversus naturæ fœdera niti?
Denique non monumenta virum dilapsa videmus
Cedere proporro, subitoque senescere casu?

Non

Non ruere avolos filices a montibus altis,
Nec validas ævi vireis perferre, patique
Finiti? neque enim caderent avolfa repente,
Ex infinito quæ tempore pertoleraffent
Omnia tormenta ætatis privata fragore.

Denique jam tuere hoc circum, supraque, quod om-
nem
Continet amplexu terram; quod procreat ex se
Omnia, quod quidam memorant, recipitque peremta:
Totum nativum mortali corpore constat.
Nam quodcumque alias ex se res auget, alitque,
Deminui debet, recreari cum recipit res.

Præterea, si nulla fuit genitalis origo
Terræ et cœli, semperque æterna fuere:
Cur supera bellum Thebanum, et funera Trojæ,
Non alias alii quoque res cecinere poetæ?
Quo tot facta virum toties cecidere? nec usquam
Æternis famæ monumentis insita florent?
Verum, ut opinor, habet novitatem summa, recensque
Natura'st mundi, neque pridem exordia cepit.
Quare etiam quædam nunc artes expoliuntur,
Nunc etiam augescunt, nunc addita navigiis sunt
Multæ; modo organici melicos peperere sonores.
Denique natura hæc rerum, ratioque reperta'st
Nuper, et hanc primus cum primis ipse repertus
Nunc ego sum, in patrias qui possim vertere voces.
Quod si forte fuisse antehac eadem omnia credis;

Sed

Sed periisse hominum torrenti sœcla vapore,
Aut cecidisse urbeis magno vexamine mundi,
Aut ex imbris assiduis exisse rapaceis
Per terras amneis, atque oppida cooperuisse:
Tanto quippe magis victus fateare necesse'ft,
Exitium quoque terrai, cœlique futurum.

Nam cum res tantis morbis tantisque periclis
Tarentur; ibi si tristior incubuisset
Causa, darent late cladem, magnasque ruinas:
Nec ratione alia mortales esse videmur
Inter nos, nisi quod morbis ægris ciminius isdem
Atque illi, quos a vita natura removit.

Præterea, quæcunque manent æterna, necesse'ft,
Aut quia sunt solidi cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quicquam, quod queat arcta
Dissociare intus parteis, ut materiai
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante:
Aut ideo durare ætatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sicut Inane'ft,
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
Aut etiam, quia nulla loci sit copia circum,
Quo quasi res possint discedere, dissolvique:
Sicut summarum summa'ft æterna, neque extra
Quis locus est, quo dissiliant; neque corpora sunt, quæ
Possint incidere, et valida dissolvere plaga.
At neque, uti docui, solidi cum corpore mundi
Natura'ft, quoniam admistum'ft in rebus Inane:

Nec

Nec tamen est ut Inane: neque autem Corpora defunt,
Ex infinito quæ possint forte coorta
Proruere hanc rerum violento turbine summam,
Aut aliam quamvis cladem importare pericli.
Nec porro natura loci, spatiumque profundi
Deficit, expurgi quo possint mœnia mundi,
Aut alia quavis possint vi pulsa perire.
Haud igitur lethi præclusa'ft janua cœlo,
Nec foli, terræque, nec altis æquoris undis;
Sed patet immani, et vasto respectat hiatu.
Quare etiam nativa necessum'ft confiteare
Hæc eadem: neque enim, mortali corpore quæ sunt,
Ex infinito jam tempore adhuc potuissent
Immensi validas ævi contemnere vireis.

Denique tantopere inter se cum maxima mundi
Pugnant membra, pio nequaquam concita bello;
Nonne vides aliquam longi certaminis ollis
Posse dari finem? vel cum sol, et vapor omnis
Omnibus epotis humoribus exsuperarint,
Quod facere intendunt, neque adhuc conata patrantur:
Tantum suppeditant amnes, ultroque minantur
Omnia diluviare ex alto gurgite ponti:
Ne quicquam; quoniam verentes æquora venti
Deminunt, radiisque retexens ætherius sol;
Et fiscare prius confidunt omnia posse,
Quam liquor incæpti possit contingere finem.
Tantum spirantes æquo certamine bellum

Magnis

Magnis de rebus inter se cernere certant:
 Cum semel interra fuerit superantior ignis,
 Et semel, ut fama'st, humor regnarit in arvis.
 Ignis enim superavit, et ambens multa perussit,
 Avia cum Phaethonta rapax vis solis equorum
 Aethere raptavit toto, terrasque per omnes.
 At pater omnipotens ira tum percitus acri
 Magnanimum Phaethonta repenti fulminis iactu
 Deturbavit equis in terram; sole cadenti
 Obvius aeternam succepit lampada mundi,
 Disjectosque redegit equos, junxitque trementeis:
 Inde suum per iter recreavit cuncta gubernans;
 Scilicet, ut veteres Graium cecinere poetæ:
 Quod procul a vera'st animi ratione repulsum.
 Ignis enim superare potest, ubi materiai
 Ex infinito sunt corpora plura coorta:
 Inde cadunt vires aliqua ratione revictæ,
 Aut pereunt res exustæ torrentibus auris.
 Humor item quondam cœpit superare coortus,
 Ut fama'st hominum, multas quando obruit urbeis;
 Inde ubi vis aliqua ratione aversa recessit,
 Ex infinito fuerat quæcunque coorta,
 Confisterunt imbræ, et flumina vim minuerunt.

Sed quibus ille modis conjectus materiai
 Fundarit cœlum ac terram, pontique profunda,
 Solisque et lunæ cursus, ex ordine ponam.
 Nam certe neque consilio primordia rerum

Ordine

Ordine se quæque, atque sagaci mente locarunt;
 Nec quos quæque darent motus pepigere profecto:
 Sed quia multa modis multis primordia rerum
 Ex infinito jam tempore percita plagis,
 Ponderibusque suis consuerunt concita ferri,
 Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
 Quæcunque inter se possent congressa creare;
 Propterea fit, ut magnum volgata per ævum,
 Omnigenos cœtus et motus experiundo,
 Tandem ea convenient, quæ ut convenere, repente
 Magnarum rerum fiant exordia sæpe,
 Terrai, maris, et cœli, generisque animantum.

Hic neque tum solis rota cerni lumine largo
 Altivolans poterat, neque magni sidera mundi,
 Nec mare, nec cœlum, nec denique terra, neque aer,
 Nec similis nostris rebus res ulla videri;
 Sed nova tempestas quædam, molesque coorta.
 Diffugere inde loci partes cœpere, paresque
 Cum paribus jungi res, et discludere mundum,
 Membraque dividere, et magnas disponere parteis
 Omnigenis e principiis, discordia quorum
 Intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
 Concursus, motus turbabat, prælia miscens,
 Propter dissimileis formas variasque figuræ;
 Quod non omnia sic poterant conjuncta manere,
 Nec motus inter se dare convenienteis:
 Hoc est a terris altum secernere cœlum,

B b

Et

Et seorsum mare uti secreto humore pateret,
Seorsus item puri, secretique ætheris ignes.

Quippe etenim primum terrai corpora quæque,
Propterea quod erant gravia, et perplexa, coibant,
In medioque imas capiebant omnia sedes :
Quæ quanto magis inter se perplexa coibant,
Tam magis expessere ea, quæ mare, sidera, solem,
Lunamque efficerent, et magni mœnia mundi.
Omnia enim magis hæc e lœvibus atque rotundis
Seminibus, multoque minorib[us] sunt elementis,
Quam tellus : ideo per rara foramina terræ
Partibus erumpens primus se sustulit aether
Signifer, et multos secum levis abstulit igneis :
Non alia longe ratione, ac sœpe videmus,
Aurea cum primum gemmanteis rore per herbas
Matutina rubent radiati lumina solis,
Exhalantque lacus nebulam, fluviique perennes :
Ipsa quoque interdum tellus fumare videtur :
Omnia quæ sursum cum conciliantur in alto,
Corpore concreto subtexunt nubila coelum.
Sic igitur tum se levis, ac diffusilis æther
Corpore concreto circumdatus undique sepfit,
Et late diffusus in omneis undique parteis,
Omnia sic avido complexu cætera sepfit.
Hunc exordia sunt solis lunæque secuta ;
Inter utrosque globi quorum vertuntur in auris :
Quæ neque terra sibi adscivit, neque maximus æther ;

Quod

Quod nec tam fuerint gravia, ut depresso fuderent ;
Nec levia, ut possent per summas labier oras :
Et tamen inter utrosque ita sunt, ut corpora viva
Versent, et partes ut mundi totius extent.
Quod genus in nobis quædam licet in statione
Membra manere, tamen cum sint ea, quæ moveantur.

His igitur rebus retractis, terra repente,
Maxima qua nunc se ponti plaga cœrula tendit,
Succidit, et falso suffudit gurgite fossas :
Inque dies quanto circum magis ætheris æstus,
Et radii solis cogebant undique terram,
Verberibus crebris extrema ad limina apertam,
In medio ut propulsa suo condensa coiret :
Tam magis expressus falsus de corpore fudor
Augebat mare manando, camposque natanteis :
Et tanto magis illa foras elapsa volabant
Corpora multa vaporis, et aeris, altaque cœli
Densebant procul a terris fulgentia tempora :
Sidebant campi, crescebant montibus altis
Ascensus : neque enim poterant subfidere faxa,
Nec pariter tantudem omnes succumbere partes.
Sic igitur terræ concreto corpore pondus
Constitit, atque omnis mundi quasi limus in imum
Confluxit gravis, et subsedit funditus, ut fax.
Inde mare, inde aer, inde æther ignifer ipse.
Corporibus liquidis sunt omnia pura relicta ;
Et leviora aliis alia : et liquidissimus æther,

B b 2

Atque

Atque levissimus aerias super influit auras;
 Nec liquidum corpus turbantibus aeris auris
 Commiscet: sinit hæc violentis omnia verti
 Turbinibus: sinit incertis turbare procellis:
 Ipse suos ignenis certo fert impete labens.
 Nam modice fluere, atque uno posse æthera nisu,
 Significat ponti mare, certo quod fluit æstu,
 Unum labendi conservans usque tenorem.

Motibus astrorum nunc quæ fit causa, canamus.
 Principio, magnus cœli si vertitur orbis:
 Ex utraque polum parti premere aera nobis
 Dicendum'ft, extraque tenere, et claudere utrinque;
 Inde alium supera fluere, atque intendere eodem,
 Quo volvenda micant æterni sidera mundi:
 Ast alium subter, contra qui subvehat orbem:
 Ut fluvios versare rotas, atque hauftra videmus.
 Est etiam quoque, uti possit cœlum omne manere
 In statione, tamen cum lucida signa ferantur:
 Sive quod inclusi rapidi sunt ætheris æstus,
 Quærentesque viam circumversantur, et ignes
 Passim per cœli volvunt se immania templa:
 Sive aliunde fluens alicunde extrinsecus aer
 Versat agens igneis: sive ipfi serpere possunt,
 Quo cujusque cibus vocat, atque invitat eunteis,
 Flammea per cœlum pascenteis corpora passim.
 Nam quid in hoc mundo fit eorum, ponere certum
 Difficile'ft: sed quid possit, fiatque per omne

In

In variis mundis varia ratione creatis,
 Id doceo; plureisque sequor disponere causas
 Motibus astrorum, quæ possint esse per omne.
 E quibus una tamen sit et hæc quoque causa necesse'ft,
 Quæ vegeat motum signis: sed quæ sit earum
 Præcipere, haud quam'ft pedetentim progredientis.

Terraque ut in media mundi regione quiescat,
 Evanescere paullatim, et decrescere pondus
 Convenit; atque aliam naturam subter habere
 Ex ineunte ævo conjunctam, atque uniter aptam
 Partibus aeris mundi, quibus insita fudit.
 Propterea non est oneri, neque deprimit auras:
 Et sua cuique homini nullo sunt pondere membra:
 Nec caput est oneri collo, nec denique totum
 Corporis in pedibus pondus sentimus inesse.
 At quæcumque foris veniunt, impostaque nobis
 Pondera sunt, lædunt permulto sæpe minora:
 Usque adeo magni refert, cui quæ adjaceat res.
 Sic igitur tellus non est aliena repente
 Adlata, atque auris aliunde objecta alienis;
 Sed pariter prima concepta ab origine mundi,
 Certaque pars ejus, quasi nobis membra, videtur.

Præterea grandi tonitru concussa repente
 Terra, supra se quæ sunt, concutit omnia motu:
 Quod facere haud ulla posset ratione, nisi esset
 Partibus aeris mundi, cœloque revincta:
 Nam communibus inter se radicibus harent

Ex

Ex ineunte ævo conjuncta, atque uniter apta.
Nonne vides etiam, quam magno pondere nobis
Sustineat corpus tenuissima vis animai,
Propterea quia tam conjuncta, atque uniter apta'ft?
Denique jam saltu pernici tollere corpus
Quis potis est, nisi vis animæ, quæ membra gubernat?
Jamne vides quantum tenuis natura valere
Possit, ubi est conjuncta gravi cum corpore, ut aer
Conjunctus terris, et nobis est animi vis?

Nec nimio solis major rota, nec minor ardor
Esse potest, nostris quam sensibus esse videtur.
Nam quibus e spatiis cunque ignes lumina possunt
Adficere, et calidum membris adflare vaporem,
Illa ipsa intervalla nihil de corpore limant
Flammarum, nihilo ad speciem'ft contractior ignis.
Proinde calor quoniam solis, lumenque profusum
Perveniunt nostros ad sensus, et loca tingunt:
Forma quoque hinc solis debet filumque videri,
Nil adeo ut possis plus, aut minus addere vere.

Lunaque sive notho fertur loca lumine lutrans,
Sive suam proprio jactat de corpore lucem,
Quicquid id est, nihilo fertur majore figura,
Quam, nostris oculis quam cernimus, esse videtur.
Nam prius omnia, quæ longe remmota tuemur
Aera per multum specie confusa videntur,
Quam minimum filum: quapropter luna necesse'ft,
Quandoquidem claram speciem, certamque figuram

Præbet,

Præbet, ut est oris extremis cunque notata,
Quanta hæc cunque fuat, tanta hinc videatur in alto.

Postremo, quoscumque vides hinc ætheris igneis,
(Quandoquidem, quoscumque in terris cernimus igneis,
Dum tremor est clarus, dum cernitur ardor eorum,
Perparvum quiddam interdum mutare videntur
Alterutram in partem filum, cum longius absint,)
Scire licet, perquam pauxillo posse minores
Esse, vel exigua majores parte, breve.

Illud item non est mirandum, qua ratione
Tantulus ille queat tantum sol mittere lumen,
Quod maria, ac terras omneis cœlumque rigando
Compleat, et calido perfundat cuncta vapore.
Nam licet hinc mundi patefactum totius unum
Largiflum fontem scatere, atque erumpere flumen
Ex omni mundo, quo sic elementa vaporis
Undique convenient, et sic conjectus eorum
Confluit, ex uno capite hic ut profluat ardor.
Nonne vides etiam, quam late parvus aquai
Prata riget fons interdum, campisque redundet?
Est etiam quoque, uti non magno solis ab igni
Aera percipiat calidis fervoribus ardor,
Opportunus ita'ft si forte, et idoneus aer,
Ut queat accendi parvis ardoribus ictus:
Quod genus interdum segetes stipulamque videmus
Accipere ex una scintilla incendia passim.
Forsitan et rosea sol alte lampade lucens

Posse deat

Possideat multum cæcis fervoribus ignem
Circum se, nullo qui sit fulgore notatus,
Æstiferum ut tantum radiorum exaugeat iustum.
Nec ratio solis simplex, nec certa patescit,
Quo pacto æstivis e partibus Ægocerotis
Brumaleis adeat flexus, atque inde revertens
Canceris ut vertat metas se ad folstitialeis:
Lunaque mensibus id spatium videatur obire,
Annua sol in quo consumit tempora cursu:
Non, inquam, simplex his rebus reddit a causa'st.
Nam fieri vel cum primis id posse videtur,
Democriti quod sancta viri sententia ponit:
Quanto quæque magis sint terram fidera propter,
Tanto posse minus cum cœli turbine ferri.
Evanescere enim rapidas illius, et acreis
Imminui subter vireis, ideoque relinqu
Paullatim solem cum posteriorib' signis,
Inferior multo quod sit, quam fervida signa:
Et magis hoc lunam: et quanto demissior ejus
Cursus abest procul a cœlo, terrisque propinquat,
Tanto posse minus cum signis tendere cursum.
Flaccidiore etiam quanto jam turbine fertur
Inferior quam sol, tanto magis omnia signa
Hanc adipiscuntur, circum, præterque feruntur.
Propterea fit, ut hæc ad signum quodque reverti
Mobilius videatur, ad hanc quia signa revisunt.
Fit quoque ut e mundi transversis partibus aer

Alternis

Alternis certo fluere alter tempore possit,
Qui queat æstivis solem detrudere signis
Brumaleis usque ad flexus, gelidumque rigorem;
Et qui rejiciat gelidis a frigoris umbris
Æstiferas usque in parteis, et fervida signa.
Et ratione pari lunam, stellasque putandum'st,
Quæ volvunt magnos in magnis orbibus annos,
Aeribus posse alternis a partibus ire.
Nonne vides etiam diversis nubila ventis
Diversas ire in parteis, inferna supernis?
Qui minus illa queant per magnos ætheris orbeis
Æstibus inter se diversis fidera ferri?

At nox obruit ingenti caligine terras,
Aut ubi de longo cursu sol extima cœli
Impulit, atque suos efflavit languidus igneis
Concussos itere, et labefactos aere multo:
Aut quia sub terras cursum convertere cogit
Vis eadem, supera terras quæ pertulit orbem.

Tempore item certo roseam matuta per oras
Ætheris auroram desert, et lumina pandit,
Aut quia sol idem sub terras ille revertens
Anticipat coelum radiis accendere tentans:
Aut quia conveniunt ignes, et semina multa
Confluere ardoris confuerunt tempore certo,
Quæ faciunt solis nova semper lumina gigni.
Quod genus Idæis fama'st e montibus altis
Dispersos igneis orienti lumine cerni:

Cc

Inde

Inde coire globum quasi in unum, et conficere orbem.
 Nec tamen illud in his rebus mirabile debet
^{up in Q} Esse, quod hæc ignis tam certo tempore possint
 Semina confluere, et solis reparare nitorem.
 Multa videmus enim, certo quæ tempore fiunt
 Omnibus in rebus: florescunt tempore certo
 Arbuſta, et certo dimittunt tempore florem.
 Nec minus in certo denteis cadere imperat ætas
 Tempore, et impubem molli pubescere veste,
 Et pariter mollem malis demittere barbam.
 Fulmina postremo, nix, imbræ, nubila, venti,
 Non nimis incertis fiunt in partibus anni.
 Namque ubi sic fuerunt causarum exordia prima,
 Atque uti res mundi cecidere ab origine prima,
 Consequa natura'st jam rerum ex ordine certo.

Crescere itemque dies licet, et tabescere nocteis,
 Et minui luces, cum sumant augmina noctes:
 Aut quia sol idem sub terras, atque superne,
 Imparibus currens anfractibus ætheris oras
 Partit, et in parteis non æquas dividit orbem:
 Et quod ab alterutra detraxit parte, reponit
 Ejus in adversa tanto plus parte relatus;
 Donicum ad id signum cœli pervenit, ubi anni
 Nodus nocturnas exæquat lucibus umbras.
 Nam medio cursu flatus Aquilonis, et Austris,
 Distinet æquato cœlum discrimine metas,
 Propter signiferi posituram totius orbis;

Annua

Annua sol in quo contundit tempora serpens,
 Obliquo terras, et cœlum lumine lustrans:
 Ut ratio declarat eorum, qui loca cœli
 Omnia dispositis signis ornata notarunt.
 Aut quia crassior est certis in partibus aer,
 Sub terris ideo tremulum jubar hæsitat ignis,
 Nec penetrare potest facile atque emergere ad ortus.
 Propterea noctes hiberno tempore longæ
 Cessant, dum veniat radiatum insigne diei.
 Aut etiam, quia sic alternis partibus anni
 Tardius et citius consuerunt confluere ignes,
 Qui faciant solem certa de surgere parte.

Luna potest solis radiis percussa nitere,
 Inque dies majus lumen convertere nobis
 Ad speciem, quantum solis secedit ab orbe,
 Donicum eum contra pleno bene lumine fulsit,
 Atque oriens obitus ejus super edita vidi:
 Inde minutatim retro quasi condere lumen
 Debet item, quanto propius jam solis ad ignem
 Labitur ex alia signorum parte per orbem:
 Ut faciunt, lunam qui fingunt esse pilai
 Consimilem, cursusque viam sub sole tenere:
 Propterea fit uti videantur dicere verum.

Est etiam quoque uti proprio cum lumine possit
 Volver, et varias splendoris reddere formas.
 Corpus enim licet esse aliud, quod fertur, et una
 Labitur omnimodis occursans officiensque,

Cc 2

Nec

Nec potis est cerni, quia cassum lumine fertur.
 Versarique potest, globus ut, si forte, pilai
 Dimidia ex parti candenti lumine tinctus,
 Versandoque globum varianteis edere formas,
 Donicum eam partem, quæcunque est ignibus aucta,
 Ad speciem vertit nobis, oculosque patenteis:
 Inde minutatim retro contorquet, et aufert
 Luciferam partem glomeraminis, atque pilai:
 Ut Babylonica Chaldæam doctrina refutans
 Astrologorum artem contra convincere tendit:
 Proinde quasi fieri nequeat quod pugnat uterque,
 Aut minus hoc illo fit cur amplectier ausis.

Denique, cur nequeat semper nova luna creari
 Ordine formarum certo, certisque figuris,
 Inque dies privos adolescere quæque creat,
 Atque alia illius reparari in parte, locoque,
 Difficile'st ratione docere, et vincere verbis;
 Ordine cum videoas tam certo multa creari.
 It ver, et Venus, et Veneris prænuncius ante
 Pinnatus graditur Zephyrus vestigia propter:
 Flora quibus mater præspergens ante viai
 Cuncta coloribus egregiis, et odoribus opplet.
 Inde loci sequitur calor aridus, et comes una
 Pulverulenta Ceres, et Etesia flabra Aquilonum.
 Inde Autumnus adit: graditur simul Euius Euan:
 Inde aliæ tempestates, ventique sequuntur,
 Altitonans Vulturnus, et Auster fulmine pollens.

Tandem

Tandem Bruma niveis adfert, pigrumque rigorem
 Reddit, hyems sequitur, crepitans ac dentibus Algus.
 Quo minus est mirum, si certo tempore luna
 Gignitur, et certo deletur tempore rufus:
 Cum fieri possint tam certo tempore multa.

Solis item quoque defectus, lunæque latebras,
 Pluribus e causis fieri tibi posse putandum'st.
 Nam cur luna queat terram secludere solis
 Lumine, et a terris altum caput obstruere eii,
 Objiciens cæcum radiis ardentibus orbem:
 Tempore eodem aliud facere id non posse putetur?
 Corpus, quod cassum labatur lumine semper?
 Solque suos etiam dimittere languidus igneis
 Tempore cur certo nequeat, recreareque lumen,
 Cum loca præteriit flammis infesta per auras,
 Quæ faciunt igneis interstingui atque perire?
 Et cur terra queat lunam spoliare vicissim
 Lumine, et oppressum solem super ipsa tenere,
 Menstrua dum rigidas coni perlabitur umbras:
 Tempore eodem aliud nequeat succurrere lunæ
 Corpus, vel supra solis perlabier orbem,
 Quod radios interrumpat, lumenque profusum?
 Et tamen ipsa suo si fulgit luna nitore,
 Cur nequeat certa mundi languescere parte,
 Dum loca luminibus propriis inimica pererrat?

Quod supereft, quoniam magni per cœrula mundi
 Qua fieri quicquid posset ratione, resolvi:

Solis

Solis uti varios cursus, lunæque meatus
Noscere possemus, quæ vis, et causa cieret:
Quove modo soleant effecto lumine obire,
Et nec opinanteis tenebris obducere terras:
Cum quasi connivent, et aperto lumine rursum
Omnia convisunt clara loca candida luce.

Nunc redeo ad mundi novitatem, et mollia terræ
Arva, novo fœtu quid primum in luminis oras
Tollere, et incertis tentarit credere ventis.

Principio, genus herbarum, viridemque nitorem
Terra dedit circum colleis; camposque per omnes
Florida fulserunt viridanti prata colore:
Arboribusque datum'st variis exinde per auras
Crescendi magnum immissis certamen habenis.
Ut pluma atque pili primum setæque creantur
Quadrupedum in membris, et corpore pennipotentum:
Sic nova tum tellus herbas virgultaque primum
Sustulit: inde loci mortalia fæcla creavit
Multæ modis multis varia ratione coorta.
Nam neque de cœlo cecidisse animalia possunt,
Nec terrestria de falsis exisse lacunis.
Linquitur ut merito maternum nomen adeptæ
Terra fit, e terra quoniam sunt cuncta creata.
Multaque nunc etiam existunt animalia terris,
Imbribus, et calido solis concreta vapore.
Quo minus est mirum, si tum sunt plura coorta,
Et majora nova tellure, atque æthere adulto.

Principio,

Principio, genus alituum, variæque volucres
Ova relinquebant exclusæ tempore verno:
Folliculos ut nunc teretes æstate cicadæ
Linquunt, sponte sua victum, vitamque petentes.
Tum tibi terra dedit primum mortalia fæcla:
Multus enim calor, atque humor superabat in arvis.
Hinc ubi quæque loci regio opportuna dabatur,
Crescebant uteri terræ radicibus apti:
Quos ubi tempore maturo patefecerat ætas
Infantum fugiens humorem, aurasque petifens,
Convertebat ibi natura foramina terræ,
Et succum venis cogebat fundere apertis
Consimilem lactis: sicut nunc fœmina quæque
Cum peperit, dulci repletur lacte, quod omnis
Impetus in mammas convertitur ille alimenti.
Terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile
Præbebat multa et molli lanugine abundans.

At novitas mundi nec frigora dura ciebat,
Nec nimios æstus, nec magnis viribus auras:
Omnia enim pariter crescunt, et robora sumunt.
Quare etiam atque etiam maternum nomen adeptæ
Terra tenet merito, quoniam genus ipsa creavit
Humanum, atque animal prope certo tempore fudit
Omne, quod in magnis bacchatur montibu' passim,
Aeriasque simul volucres variantibu' formis.
Sed quia finem aliquam pariendi debet habere,
Destitit, ut mulier spatio defessa vetusto;

Mutat

Mutat enim mundi naturam totius ætas,
Ex alioque aliis status excipere omnia debet,
Nec manet ulla sui similis res: omnia migrant,
Omnia commutat natura, et vertere cogit.
Namque aliud putreficit, et ævo debile languet:
Porro aliud concrescit, et e contemptibus exit.
Sic igitur mundi naturam totius ætas
Mutat, et ex alio terram status excipit alter,
Quod potuit, nequeat; possit, quod non tulit ante.

Multaque tum tellus etiam portenta creare
Conata'st, mira facie, membrisque coorta,
(Androgynum inter utrum, nec utrumque et utrinque
remotum)
Orba pedum partim, manuum viduata vicissim,
Multæ fine ore etiam, fine voltu cæca reperta,
Vinctaque membrorum per totum corpus adhæsu;
Nec facere ut possent quicquam, nec cedere quoquam,
Nec vitare malum, nec sumere quod foret usus.
Cætera de genere hoc monstra, ac portenta creabat:
Nequicquam; quoniam natura absterruit auctum:
Nec potuere cupitum ætatis tangere florem,
Nec reperire cibum, nec jungi per Veneris res.
Multæ videmus enim rebus concurrere debere,
Ut propagando possint producere fæcla.
Pabula primum ut sint, genitalia deinde per artus
Seminæ quæ possint membris manare remissis:
Fœminaque ut maribus conjungi possit, habendum

Mutua

Mutua queis nestant inter se gaudia, utrisque.
Multaque tum interiisse animantium fæcla neceſſe'st,
Nec potuisse propagando proculdere prolem.
Nam quæcumque vides vesci vitalibus auris,
Aut dolus, aut virtus, aut denique mobilitas est
Ex ineunte ævo genus id tutata reservans.
Multaque sunt, nobis ex utilitate sua quæ
Commendata manent tutelæ tradita nostræ.
Principio, genus acre leonum, fævaque fæcla
Tutata'st virtus, vulpeis dolus, et fuga cervos.
At levissima canum fido cum pectore corda,
Et genus omne, quod est veterino semine partum,
Lanigeræque simul pecudes, et bucura fæcla,
Omnia sunt hominum tutelæ tradita, Memmi.
Nam cupide fugere feras, pacemque secutæ
Sunt, et larga suo fine pabula parta labore;
Quæ damus utilitatis eorum præmia causa.
At, queis nil horum tribuit natura, nec ipsa
Sponte sua possent ut vivere, nec dare nobis
Utilitatem aliquam, quare pateremur eorum
Præsidio nostro paci genus, esseque tutum?
Scilicet hæc aliis prædæ, lucroque jacebant
Indupedita suis fatalibus omnia vinclis,
Donicum ad interitum genus id natura rededit.

Sed neque Centauri fuerunt, neque tempore in ullo
Esse queat dupli natura, et corpore bino
Ex alienigenis membris compacta potestas,

D d

Hinc

Hinc illinc par vis ut non sic esse potis fit.
Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde.

Principio, circum tribus actis impiger annis
Floret equus, puer haudquaquam: quin sæpe etiam num
Ubera mammarum in somnis lactantia quærit.
Post ubi equum validæ vires ætate senecta,
Membraque deficiunt fugienti languida vita;
Tum demum pueris ævo florente juventus
Occipit, et molli vestit lanugine malas:
Ne forte ex homine, et veterino semine equorum
Confieri credas Centauros posse, nec esse:
Aut rapidis canibus succinctas semimarinis
Corporibus Scyllas, et cætera de genere horum,
Inter se quorum discordia membra videmus:
Quæ neque florescunt pariter, neque robora sumunt
Corporibus, neque projiciunt ætate senecta:
Nec simili Venere ardescunt, nec moribus unis
Conveniunt, nec sunt eadem jucunda per artus.
Quippe videre licet pinguescere sæpe cicuta
Barbigeras pecudes, homini quæ' st acre venenum.
Flamma quidem vero cum corpora fulva leonum
Tam soleat torrere, atque urere, quam genus omne
Visceris, in terris quodcunque et sanguinis extet:
Qui fieri potuit, triplici cum corpore ut una
Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimæra
Ore foras acrem efflaret de corpore flammam?
Quare etiam tellure nova, cœloque recenti

Talia

Talia qui singit potuisse animalia gigni,
Nixus in hoc uno novitatis nomine inani,
Multa licet simili ratione effutiat ore:
Aurea tum dicat per terras flumina volgo
Fluxisse, et gemmis florere arbusta fuese:
Aut hominem tanto membrorum esse impete natum,
Trans maria alta pedum nifus ut ponere posset;
Et manibus totum circum se vertere cœlum.
Nam quod multa fuere in terris semina rerum,
Tempore quo primum tellus animalia fudit;
Nil tamen est signi, mistas potuisse creari
Inter se pecudes, compactaque membra animantium:
Propterea quia quæ de terris nunc quoque abundant
Herbarum genera, ac fruges, arbustaque læta,
Non tamen inter se possint complexa creari.
Res sic quæque suo ritu procedit, et omnes
Fœdere naturæ certo discrimina servant.

Et genus humanum multo fuit illud in arvis
Durius, ut decuit, tellus quod dura creasset;
Et majoribus et solidis magis ossibus intus
Fundatum, et validis aptum per viscera nervis;
Nec facile ex æstu, nec frigore quod caperetur,
Nec novitate cibi nec labi corporis ulla.
Multaque per cœlum solis volventia lustra
Volgivago vitam tractabant more ferarum.
Nec robustus erat curvi moderator aratri
Quisquam, nec scibat ferro molirier arva;

D. d. 2

Nec

Nec nova defodere in terram virgulta, nec altis
Arboribus veteres decidere falcib' ramos.
Quod sol, atque imbre dederant, quod terra crearat
Sponte sua, satis id placabat pectora donum:
Glandiferas inter curabant corpora quercus
Plerumque, et quæ nunc hiberno tempore cernis
Arbuta Pœnico fieri matura colore,
Plurima tum tellus etiam majora ferebat:
Multaque præterea novitas tum florida mundi
Pabula dia tulit, miseris mortalibus ampla.
At fedare fitim fluvii fontesque vocabant:
Ut nunc montibus e magnis decursus aqua
Claricitat late fitientia fæcla ferarum.
Denique noctivagi silvestria templa tenebant
Nympharum, quibus exibant humore fluenta
Lubrica, proluvie larga lavere humida faxa,
Humida faxa super viridi stillantia musco,
Et partim plano scatere atque erumpere campo.

Necdum res igni scibant tractare, nec uti
Pellibus, et spoliis corpus vestire ferarum:
Sed nemora, atque cavos monteis, sylvasque colebant,
Et frutices inter condebant squalida membra,
Verbera ventorum vitare imbreisque coacti.
Nec commune bonum poterant spectare, nec ullis
Moribus inter se scibant, nec legibus uti.
Quod cuique obtulerat prædæ fortuna, ferebat,
Sponte sua sibi quisque valere et vivere doctus.

Et

Et Venus in sylvis jungebat corpora amantum:
Conciliabat enim vel mutua quamque cupido,
Vel violenta viri vis, atque impensa libido,
Vel pretium, glandes, atque arbuta, vel pira lecta.
Et manuum mira freti virtute, pedumque,
Confectabantur sylvestria fæcla ferarum
Missilibus saxis, et magno pondere clavæ:
Multaque vincebant, vitabant pauca latebris;
Setigerisque pares suibus sylvestria membra
Nuda dabant terræ nocturno tempore capti,
Circum se foliis ac frondibus involventes.
Nec plangore diem magno, solemque per agros
Quærebant pavidi, palantes noctis in umbris:
Sed taciti respectabant, somnoque sepulti,
Dum rosea face sol inferret lumina cœlo.
A parvis quod enim consuerant cernere semper
Alterno tenebras, et lucem tempore gigni,
Non erat, ut fieri posset, mirarier unquam,
Nec diffidere, ne terras æterna teneret
Nox, in perpetuum detracto lumine solis.
Sed magis illud erat curæ, quod fæcla ferarum
Infestam miseris faciebant saepe quietem:
Ejectique domo fugiebant saxeа tecta
Setigeri suis adventu, validique leonis,
Atque intempesta cedebat nocte paventes
Hospitibus fævis instrata cubilia fronde.

Nec nimio tum plus, quam nunc, mortalia fæcla

Dulcia

Dulcia linquebant labentis lumina vitæ.
Unus enim tum quisque magis deprensus eorum
Pabula viva feris præbebat dentibus haustus,
Et nemora ac monteis gemitu, sylvasque replebat,
Viva videns vivo sepeliri viscera busto.
At quos effugium servarat, corpore adeso,
Posterius tremulas super ulcera tetra tenentes
Palmas, horriferis accibant vocibus Orcum,
Donicum eos vita privarunt vermina sæva,
Experteis opis, ignaros quid volnera vellent.

At non multa virum sub signis millia ducta
Una dies dabat exitio: nec turbida ponti
Æquora lædebant naves ad faxa, virosque.
Sed temere, incassum mare fluctib' saepè coortis
Sævibat, leviterque minas ponebat inaneis:
Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti
Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis.
Improba navigii ratio tum cæca jacebat.
Tum pænuria deinde cibi, languentia letho
Membra dabat: contra nunc rerum copia mersat.
Illi imprudentes ipsi sibi saepè venenum
Vergebant: nunc dant aliis sollertia ipfi.

Inde casas postquam, ac pelleis, ignemque pararunt,
Et mulier conjuncta viro concessit in unum;
Castaque privatæ Veneris connubia lœta
Cognita sunt, prolemque ex se videre creatam:
Tum genus humanum primum mollescere cœpit.

Ignis

Ignis enim curavit, ut alsia corpora frigus
Non ita jam possent cœli sub tegmine ferre:
Et Venus imminuit vireis, puerique parentum
Blanditiis facile ingenium fregere superbum.
Tunc et amicitiam cœperunt jungere habentes
Finitima inter se, nec lædere, nec violare;
Et pueros commendarunt, muliebreque fæclum
Vocibus, et gestu, cum balbe significant,
Imbecillorum esse æquum misererier omnium.
Non tamen omnimodis poterat concordia gigni;
Sed bona, magna pars servabant fœdera casti:
Aut genus humanum jam tum foret omne peremptum,
Nec potuisset adhuc perducere fæcla propago.

At varios linguæ sonitus natura subegit
Mittere, et utilitas expressit nomina rerum:
Non alia longe ratione, atque ipsa videtur
Protrahere ad gestum pueros infantia linguæ,
Cum facit, ut digito, quæ fint præsentia, monstrant.
Sentit enim vim quisque suam, quam possit abuti:
Cornua nata prius vitulo quam frontibus extent,
Illis iratus petit, atque infensus inurget.
At catuli pantherarum, scymnique leonum
Unguis, ac pedibus jam tum, morsuque repugnant,
Vixdum cum ipsis sunt dentes unguisque creati.
Alituum porro genus alis omne videmus
Fidere, et a pennis tremulum petere auxiliatum.
Proinde putare aliquem tum nomina distribuisse

Rebus

Rebus, et inde homines didicisse vocabula prima,
Desipere'st: nam cur hic posset cuncta notare
Vocibus, et varios sonitus emittere linguae,
Tempore eodem alii facere id non quissem putentur?

Præterea, si non alii quoque vocibus usi
Inter se fuerant: unde insita notities est
Utilitatis, et unde data'st huic prima potestas,
Quid vellet, facere, ut scirent, animoque viderent?
Cogere item plureis unus, victosque domare
Non poterat, rerum ut perdiscere nomina vellent,
Nec ratione docere ulla, suadereque surdis,
Quid facto esset opus; faciles neque enim paterentur,
Nec ratione ulla sibi ferrent amplius aureis
Vocis inauditos sonitus obtundere frustra.

Postremo, quid in hac mirabile tantopere est re,
Si genus humanum, cui vox, et lingua vigeret,
Pro vario sensu varias res voce notaret,
Cum pecudes mutae, cum denique saecla ferarum
Diffimileis soleant voces variisque ciere,
Cum metus, aut dolor est, et cum jam gaudia gliscunt?
Quippe etenim id licet e rebus cognoscere apertis.

Inritata canum cum primum magna Molossum
Mollia ricta frement duros nudantia denteis,
Longe alio sonitu rabie distracta minantur,
Et cum jam latrant, et vocibus omnia complent.
At catulos blande cum lingua lambere tentant,
Aut ubi eos jactant pedibus, morsuque petentes,

Suspensis

Suspensis teneros imitantur dentibus haustus,
Longe alio pacto gannitu vocis adulant,
Et cum deserti baubantur in ædibus, aut cum
Plorantes fugiunt summisso corpore plagas.

Denique non hinnitus item differre videtur,
Inter equas ubi equus florenti ætate juvencus
Pinnigeri sævit calcaribus ictus amoris,
Et fremitum patulis sub naribus edit ad arma,
Ac cum fis alias concussis artibus hinnit?

Postremo, genus alituum, variæque volucres,
Accipitres, atque offifragæ, mergique marinis
Fluctibus in saltis victimam vitamque petentes,
Longe alias alio jaciunt in tempore voces;
Et cum de victimæ certant, prædaque repugnant.
Et partim mutant cum tempestatibus una
Raucisonos cantus, cornicum ut saecla vetusta,
Corvorumque greges, ubi aquam dicuntur et imbreis
Poscere, et interdum ventos aurasque vocare.
Ergo, si varii sensus animalia cogunt,
Muta tamen cum sint, varias emittere voces:
Quanto mortaleis magis æquum'st tum potuisse
Diffimileis alia atque alia res voce notare?

Illud in his rebus tacitus ne forte requiras:
Fulmen detulit in terras mortalibus ignem
Primitus: inde omnis flamarum diditur ardor.
Multæ videmus enim cœlestibus incita flammis
Fulgere, cum cœli donavit plaga vapores.

E e

Et

Et ramosa tamen cum ventis pulsa vacillans
 Æstuat in ramos incumbens arboris arbor,
 Exprimitur validis extritus viribus ignis:
 Et micat interdum flammæ fervidus ardor,
 Mutua dum inter se rami stirpesque teruntur:
 Quorum utrumque dedisse potest mortalibus ignem.

Inde cibum coquere, ac flammæ mollire vapore
 Sol docuit, quoniam mitescere multa videbantur
 Verberibus radiorum, atque æstu victa per agros.
 Inque dies magis hi victimum vitamque priorem
 Commutare novis monstrabant rebus, et igni,
 Ingenio qui præstabant, et corde vigebant.

Condere cœperunt urbeis, arcemque locare
 Præsidium reges ipfi sibi, perfugiumque;
 Et pecudes, et agros divisere, atque dedere
 Pro facie cujusque, et viribus, ingenioque:
 Nam facies multum valuit, viresque vigebant.
 Posterius res inventa'st, aurumque repertum,
 Quod facile et validis et pulchris demisit honorem.
 Divitioris enim sectam plerumque sequuntur
 Quamlibet et fortes, et pulchro corpore creti.

Quod si quis vera vitam ratione gubernet,
 Divitiæ grandes homini sunt, vivere parce
 Æquo animo; neque enim'st unquam pænuria parvi.
 At claros se homines voluere esse, atque potenteis,
 Ut fundamento stabili fortuna maneret,
 Et placidam possent opulentii degere vitam;

Nequicquam:

Nequicquam: quoniam ad summum succedere honorem
 Certantes, iter infestum fecere viai.
 Et tamen e summo quasi fulmen dejicit ictos
 Invidia interdum contemtim in Tartara tetra:
 Ut satius multo jam sit parere quietum,
 Quam regere imperio res velle, et regna tenere.
 Proinde, sine incassum defessi sanguine fudent
 Angustum per iter luctantes ambitionis:
 Invidia quoniam seu fulmine summa vaporant
 Plerumque, et quæ sunt aliis magis edita cunque:
 Quandoquidem sapiunt alieno ex ore, petuntque
 Res ex auditis potius, quam sensibus ipsis:
 Nec magis id nunc est, nec erit mox, quam fuit ante.

Ergo regibus occisis subversa jacebat
 Pristina magestas foliorum, et sceptræ superba;
 Et capitis summi præclarum insigne cruentum
 Sub pedibus volgi magnum lugebat honorem.
 Nam cupide conculcatur nimis ante metutum.
 Res itaque ad summam fæcem turbasque redibat,
 Imperium fibi cum, ac summatum quisque petebat.
 Inde magistratum partim docuere creare,
 Juraque constituere, ut vellent legibus uti:
 Nam genus humanum defessum vi colere ævum,
 Ex inimiciis languebat; quo magis ipsum
 Sponte sua cecidit sub leges, arctaque jura.
 Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
 Ulcisci, quam nunc concessum'st legibus æquis;

Hanc ob rem'ſt homines pertæſum vi colere ævum:
 Unde metus maculat pœnarum præmia vitæ.
 Circumretit enim vis atque injuria quemque,
 Atque, unde exorta'ſt, ad eum plerumque revertit;
 Nec facil' est placidam ac pacatam degere vitam,
 Qui violat factis communia foedera pacis.
 Eſi fallit enim divum genus humanumque,
 Perpetuo tamen id fore clam diffidere debet:
 Quippe ubi ſe multi per ſomnia ſæpe loquentes,
 Aut morbo delirantes procraxe ferantur,
 Et celata diu in medium peccata dedito.

Nunc quæ cauſa Deum per magnas numina genteis
 Pervolgarit, et ararum compleverit urbeis,
 Sufciendaque curarit follennia ſacra,
 "Quæ nunc in magnis florent ſacra rebu', locifque:
 Unde etiam nunc eſt mortalibus infitus horror,
 Qui delubra Deum nova toto fuſcit orbi
 Terrarum, et festis cogit celebrare diebus:
 Non ita difficile'ſt rationem reddere verbis.
 Quippe etenim jam tum divum mortalia fæcla
 Egregias animo facies vigilante videbant,
 Et magis in ſomnis mirando corporis auctu.
 His igitur ſenſum tribuebant, propterea quod
 Membra movere videbantur, voceſque ſuperbas
 Mittere pro facie præclara, et viribus amplis:
 Æternamque dabant vitam, quia ſemper eorum
 Suppeditabatur facies, et forma manebat,

(Et

(Et manet omnino) et quod tantis viribus auctos
 Non temere ulla vi convinci poſſe putabant.
 Fortunisque ideo longe præſtare putabant,
 Quod mortis timor haud quemquam vexaret eorum,
 Et ſimul in ſomniſ quia multa, et mira videbant
 Efficere, et nullum capere ipſos inde laborem.

Præterea, cœli rationes ordine certo,
 Et varia annorum cernebant tempora verti;
 Nec poterant quibus id fieret cognoscere cauſis:
 Ergo perfugium ſibi habebant omnia diviſ
 Tradere, et illorum nutu facere omnia fleſti.
 In cœloque Deum ſedes, et templa locarunt,
 Per cœlum volvi quia ſol, et luna videntur:
 Luna, dies, et nox, et noctis ſigna fevera,
 Noctivagæque faces cœli,flammæque volantes,
 Nubila, ros, imbres, nix, venti, fulmina, grando,
 Et rapidi fremitus, et murmura magna minarum.

O genus infelix humanum! talia diviſ
 Cum tribuit facta, atque iras adjunxit acerbas:
 Quantos tum gemitus ipſi ſibi, quantaque nobis
 Volnera; quas lacrymas peperere minorib' noſtris!

Nec pietas ulla'ſt velatum ſæpe videri
 Vertier ad lapidem, atque omneis accedere ad aras;
 Nec procumbere humi proſtratum, et pandere palmas
 Ante Deum delubra, nec aras fanguine multo
 Spargere quadrupedum, nec votis nectere vota:
 Sed mage pacata poſſe omnia mente tueri.

Nam

Nam cum suspicimus magni cœlestia mundi
 Templa super, stellisque micantibus æthera fixum,
 Et venit in mentem solis, lunæque viarum,
 Tunc aliis oppressa malis in pectore cura
 Illa quoque expergefactum caput erigere infit,
 Ecquæ forte Deum nobis immensa potestas
 Sit, vario motu quæ candida fidera verset.
 Tentat enim dubiam mentem rationis egestas,
 Ecquænam fuerit mundi genitalis origo:
 Et simul, ecquæ sic finis, quoad mœnia mundi,
 Et tanti motus hunc possint ferre laborem:
 An divinitus æterna donata salute,
 Perpetuo possint ævi labentia tractu,
 Immensi validas ævi contemnere vireis.

Præterea, cui non animus formidine divum
 Contrahitur? cui non conrepunt membra pavore,
 Fulminis horribili cum plaga torrida tellus
 Contremit, et magnum percurrunt murmura cœlum?
 Non populi, gentesque tremunt? regesque superbi
 Conripiunt divum perculti membra timore,
 Ne quod ob admissum foede, dictumve superbe
 Pœnarum grave sit solvendi tempus adactum?
 Summa etiam cum vis violenti per mare venti
 Induperatorem classis super æquora verrit,
 Cum validis pariter legionibus, atque elephantis;
 Non divum pacem votis adit? ac prece quæsit
 Ventorum pavidus paces, animasque secundas?

Nequic-

Nequicquam: quoniam violento turbine sæpe
 Conreptus nihilo fertur minus ad vada lethi:
 Usque adeo res humanas vis abdita quædam
 Obterit, et pulchros fasceis, sævasque secureis
 Proculcare, ac ludibrio sibi habere videtur.
 Denique sub pedibus tellus cum tota vacillat,
 Concussæque cadunt urbes, dubiæque minantur:
 Quid mirum si se temnunt mortalia fæcla?
 Atque potestates magnas, mirasque relinquunt
 In rebus vireis divum, quæ cuncta gubernent?

Quod supereft, æs, atque aurum, ferrumque repertu'ft,
 Et simul argenti pondus, plumbique potestas:
 Ignis ubi ingenteis sylvas ardore cremarat
 Montibus in magnis, seu cœli fulmine misso;
 Sive quod inter se bellum sylvestre gerentes,
 Hostibus intulerant ignem formidinis ergo;
 Sive quod inducti terræ bonitate, volebant
 Pandere agros pingueis, et pascua reddere rura;
 Sive feras interficere, et ditescere præda:
 Nam fovea, atque igni prius est venarier ortum,
 Quam sepire plagis saltum, canibusque ciere.
 Quicquid id est, quacunque e causa flammeus ardor
 Horribili sonitu sylvas exederat altis
 Ab radicibus, et terram percoxerat igni,
 Manabat venis ferventibus in loca terræ
 Concava conveniens argenti rivus et auri,
 Æris item et plumbi; quæ cum concreta videbant

Posterius

Posterius claro in terris splendere colore;
Tollebant nitido capti, lœvique lepore:
Et simili formata videbant esse figura,
Atque lacunarum fuerant vestigia cuique:
Tum penetrabat eos, posse hæc liquefacta calore,
Quamlibet in formam, et faciem decurrere rerum,
Et prorsum quamvis in acuta ac tenuia posse
Mucronum duci fastigia procudendo;
Ut sibi tela parent, sylvasque excidere possint,
Materiem lœvare, dolare, ac radere tigna,
Et terebrare etiam, ac pertundere, perque forare.
Nec minus argento facere hæc auroque parabant,
Quam validi primum violentis viribus æris:
Nequicquam: quoniam cedebat viæta potestas,
Nec poterat pariter durum sufferre laborem.
Nam fuit in pretio magis æs, aurumque jacebat
Propter inutilitatem hebeti mucrone retusum:
Nunc jacet æs, aurum in summum successit honorem.
Sic volvenda ætas commutat tempora rerum:
Quod fuit in pretio, fit nullo denique honore:
Porro aliud succedit, et e contemptibus exit,
Inque dies magis appetitur, floretque repertum
Laudibus, et miro'ſt mortaleis inter honore.
Nunc tibi quo pacto ferri natura reperta
Sit, facil' est ipsum per te cognoscere, Memmi.
Arma antiqua, manus, unguis, dentesque fuerunt,
Et lapides, et item sylvarum fragmina rami,

Et

Et flammæ, atque ignes postquam sunt cognita primum:
Posterius ferri vis est, ærisque reperta;
Et prior æris erat quam ferri cognitus usus:
Quo facilis magis est natura, et copia major.
Ære solum terræ tractabant, æreque belli
Miscebant fluctus, et volnera vasta serebant,
Et pecus, atque agros adimebant; nam facile ollis
Omnia cedebant armatis nuda et inerma.
Inde minutatim processit ferreus ensis,
Versaque in opprobrium species est falcis ahenæ,
Et ferro cœpere solum proscindere terræ;
Exæquataque sunt creperi certamina belli.

Et prius est reppertum in equi consendere costas,
Et moderarier hunc frænis, dextraque vigere,
Quam bijugo curru belli tentare pericla:
Et bijugo prius est, quam bis conjungere binos,
Et quam falciferos inventum ascendere currus.
Inde boves lucas turrito corpore tetros
Anguimanos belli docuerunt volnera Pœni
Sufferre, et magnas Martis turbare catervas.
Sic alid ex alio peperit discordia tristis,
Horribile humanis quod gentibus esset in armis:
Inque dies belli terroribus addidit augmen.
Tentarunt etiam tauros in moenere belli,
Expertique sues sævos sunt mittere in hosteis;
Et validos Parthi præ se misere leones
Cum ductoribus armatis, sævisque magistris,

F f

Qui

Qui moderarier hos possent, vinclisque tenere:
 Nequicquam; quoniam permista cæde calentes
 Turbabant sævi nullo discrimine turmas,
 Terrificas capitum quatientes undique cristas;
 Nec poterant equites fremitu perterrita equorum
 Pectora mulcere, et frænis convertere in hosteis.
 Inritata leæ jaciebant corpora saltu
 Undique, et ad vorsum venientibus ora petebant:
 Et nec opinanteis a tergo diripiebant,
 Deplexæque dabant in terram volnere vinctos,
 Morsibus adfixæ validis, atque unguibus uncis.
 Jactabantque fues tauri, pedibusque terebant;
 Et latera, ac ventres hauribant subter equorum
 Cornibus, ad terramque minanti mente ruebant.
 At validis socios cædebant dentibus apri,
 " Tela infracta suo tinguentes sanguine sævi,
 " In se fracta suo tinguentes sanguine tela,
 Per mistasque dabant equitum peditumque ruinas.
 Nam transversa feros exibant dentis adactus
 Jumenta, aut pedibus ventos erecta petebant:
 Nequicquam; quoniam a nervis succisa videres
 Concidere, atque gravi terram consternere casu.
 Sic, quos ante domi domitos satis esse putabant,
 Efferviscere cernebant in rebus agundis,
 Volneribus, clamore, fuga, terrore, tumultu:
 Nec poterant ullam partem reducere eorum.
 Diffugiebat enim varium genus omne ferarum:

Ut

Ut nunc sæpe boves Lucæ ferro male mactæ
 Diffugiunt, fera facta suis cum multa dedere.
 Sic fuit, ut facerent: sed vix adducor, ut ante
 Non quierint animo præsentire, atque videre,
 Quam commune malum fuerat, fœdumque futurum.
 Et magis id possis factum contendere in Omni,
 In variis mundis varia ratione creatis,
 Quam certo, atque uno terrarum quolibet orbi.
 Sed facere id non tam vincendi spe voluerunt,
 Quam dare quod gernerent hostes, ipsique perire,
 Qui numero diffidebant, armisque vacabant.

Nexilis ante fuit vestis, quam textile tegmen:
 Textile post ferrum' st; quia ferro tela parantur:
 Nec ratione alia possunt tam lævia gigni
 Infilia, ac fusi, et radii, scapique sonantes.

Et facere ante viros lanam natura coegit,
 Quam muliebre genus; nam longe præstat in arte,
 Et sollertius est multo genus omne virile:
 Agricolæ donec vitio vertere severi,
 Ut muliebribus id manibus concedere vellent,
 Atque ipsi potius durum sufferre laborem;
 Atque opere in duro durarent membra, manusque.

At specimen fationis, et infisionis origo
 Ipsa fuit rerum primum natura creatrix.
 Arboribus quoniam baccæ, glandesque caducæ
 Tempestiva dabant pullorum examina subter.
 Unde etiam libitum' st stirpeis committere ramis,

Ff 2

Et

Et nova defodere in terram virgulta per agros:
 Inde aliam, atque aliam culturam dulcis agelli
 Tentabant, fructusque feros mansuescere terra
 Cernebant indulgendo, blandeque colendo.
 Inque dies magis in montem succedere sylvas
 Cogebant, infraque locum concedere cultis:
 Prata, lacus, rivos, segetes, vinetaque lœta
 Collibus, et campus ut haberent, atque olearum
 Cærula distinguens inter plaga currere posset
 Per tumulos, et convalleis, camposque profusa:
 Ut nunc esse vides vario distincta lepore
 Omnia, quæ pomis intersita dulcibus ornant,
 Arbustisque tenent felicibus obsita circum.

At liquidas avium voces imitarier oreis
 Ante fuit multo, quam lœvia carmina cantu
 Concelebrare homines possent, aureisque juvare.
 Et Zephyri cava per calamorum sibila primum
 Agresteis docuere cavas inflare cicutas.
 Inde minutatim dulceis didicere querelas,
 Tibia quas fundit digitis pulsata canentum,
 Avia per nemora, ac sylvas saltusque reperta,
 Per loca pastorum deserta, atque otia dia:
 Sic unum quicquid paullatim protrahit ætas
 In medium, ratioque in luminis eruit oras.
 Hæc animos ollis mulcebant atque juvabant
 Cum satiate cibi; nam tum sunt omnia cordi.
 Sæpe itaque inter se prostrati in gramine molli

Propter

Propter aquæ rivum, sub ramis arboris altæ,
 Non magnis opibus jucunde corpora habebant:
 Præsertim cum tempestas ridebat, et anni
 Tempora pingebant viridanteis floribus herbas,
 Tum joca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
 Consuerant: agrestis enim tum musa vigebat:
 Tum caput, atque humeros plexis redimire coronis,
 Floribus, et foliis lascivia lœta monebat:
 Atque extra numerum procedere membra moventeis
 Duriter, et duro terram pede pellere matrem:
 Unde oriebantur risus, dulcesque cachinni,
 Omnia quod nova tum magis hæc, et mira vigebant.
 Et vigilantibus hinc aderant solatia somni,
 Ducere multimodis voces, et flectere cantus;
 Et supera calamos unco percurrere labro:
 Unde etiam vigiles nunc hæc accepta tuentur,
 Et numerum servare genus didicere; neque hilo
 Majorem interea capiunt dulcedini' fructum,
 Quam sylvestre genus capiebat terrigenarum.
 Nam quod adest præsto, nisi quid cognovimus ante
 Suavius, in primis placet, et pollere videtur;
 Posteriorque fere melior res illa reperta
 Perdit, et immutat sensus ad pristina quæque.
 Sic odium cœpit glandis: sic illa relicta
 Strata cubilia sunt herbis, et frondibus aucta.
 Pellis item cecidit, vestis contempta ferina'st,
 Quam reor invidia tali tunc esse repertam;

Ut

Ut lethum insidiis, qui gessit primus, obiret:
Et tandem inter eos distractum, sanguine multo
Dispersisse, neque in fructum convertere quissee.

Tunc igitur pelles, nunc aurum, et purpura curis
Exercent hominum vitam, belloque fatigant:
Quo magis in nobis, ut opinor, culpa refidit.
Frigus enim nudos fine pellibus excruciat
Terrigenas: at nos nil laedit veste carere
Purpurea, atque auro, signisque ingentibus apta;
Dum plebeia tamen sit, quæ defendere possit.
Ergo hominum genus incassum, frustraque laborat,
Semper et in curis consumit inanibus ævum;
Nimirum, quia non cognovit, quæ sit habendi
Finis, et omnino quoad crescat vera voluptas:
Idque minutatim vitam provexit in altum,
Et belli magnos commovit funditus æstus.

At vigiles mundi magnum et versatile templum
Sol et luna suo lustrantes lumine circum
Perdocuere homines annorum tempora verti,
Et certa ratione geri rem, atque ordine certo.

Jam validis septi degebant turribus ævum,
Et divisa colebatur, discretaque tellus:
Tum mare velivolum florebat navib' pandis:
Auxilia, et socios jam pacto födare habebant:
Carminibus cum res gestas cœpere poetæ
Tradere: nec multo priu' sunt elementa reperta.
Propterea, quid sit prius actum respicere ætas

Nostra

Nostra nequit, nisi qua ratio vestigia monstrat.

Navigia, atque agri culturas, mœnia, leges,
Arma, vias, vesteis, et cætera de genere horum,
Præmia, delicias quoque vitæ funditus omneis,
Carmina, picturas, et dædala signa polire,
Ufus, et impigræ simul experientia mentis
Paullatim docuit pedetentim progredientes.
Sic unum quicquid paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Namque alid ex alio clarescere corde videmus
Artibus, ad summum donec venere cacumen.